

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj 11. oktobra 2017. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje – Nekropola sa stećcima na lokalitetu Grebnice u naselju Drinsko, općina Višegrad, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini nekropola sa 78 stećaka.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 926 (novi premjer), posjedovni list broj 329, k.o. Drinsko, što odgovara dijelu k.č. 251/6 (stari premjer), k.o. Drinsko, zk uložak broj 22, k.o. SP_Drinsko, općina Višegrad, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene ovom odlukom, a u skladu sa Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, ustanovljene u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 9/02, 70/06 i 64/08).

II

Republika Srpska, kroz svoja nadležna tijela, ulaže sve napore da poduzme odgovarajuće pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere neophodne za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3. ove odluke utvrđuje se **zona zaštite**, čija je površina 1.335 m². Na tom prostoru utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dozvoljeni su isključivo istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi i radovi na tekućem održavanju, uključujući i radove koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje u Republici Srpskoj (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);
- dozvoljeno je obavljanje radova na infrastrukturi, isključivo uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno mišljenje nadležne službe zaštite;

- radovi na uređenju lokaliteta i radovi na saniranju oštećenja dozvoljeni su isključivo uz prethodno izrađen plan sanacije, restauracije i konzervacije i odobrenja nadležnog ministarstva i nadzor nadležne službe zaštite;
- nije dozvoljeno pomjeranje nadgrobnika sa grobova na bilo koju drugu lokaciju;
- nije dozvoljeno čišćenje stećaka od lišaja i mahovine;
- izuzetno od prethodne alineje, dozvoljeno je čišćenje stećaka u slučaju da je ono neophodno za istraživanje epigrafskih ili dekorativnih elemenata stećaka, uz prethodno izrađen elaborat i odobrenje nadležnog ministarstva. Elaborat treba biti zasnovan na biološkim, hemijskim, fizičkim i drugim analizama za koje konzervator utvrdi da su neophodne, te sadržavati odgovarajuće konzervatorske mjere i procjenu utjecaja načina čišćenja na kamen kako bi bilo izbjegnuto skidanje sloja patine;
- područje predstavlja arheološki lokalitet, pa je prilikom obavljanja arheoloških istražnih radova obavezno osigurati prisustvo arheologa;
- prostor spomenika bit će otvoren i dostupan javnosti, a može se koristiti u edukativne i kulturne svrhe;
- zabranjeno je odlaganje otpada.
Potrebno je posebno osigurati provođenje sljedećih mjera:
 - izradu geodetskog snimka postojećeg stanja;
 - izradu Projekta sanacije, restauracije i konzervacije nacionalnog spomenika. Projekat sanacije, restauracije i konzervacije treba sadržavati:
 - arheološko istraživanje prostora nacionalnog spomenika;
 - uređenje nekropole sa uklanjanjem samonikle vegetacije;
 - uređenje pristupne staze i postavljanje klupa za sjedenje i korpi za otpatke;
 - redovno održavanje spomenika;
 - izradu programa korištenja lokaliteta u turističke svrhe.

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika utvrđuje se **zaštitni pojas** čija je površina 20.426 m² i koji obuhvata, po novom premjeru, prostor označen kao k.č. 925, 928, 1350/5, 1351/3, 1351/5, 1351/6, te dijelove k.č. 927/1, 1389, 1390, k.o. Drinsko. Obuhvat zaštitnog pojasa je određen sljedećim koordinatama: 1. Y= 6604154.67 X=4844876.84; 2. Y= 6604102.74 X= 4844825.82; 3. Y= 6604120.79 X= 4844744.26; 4. Y= 6604147.83 X= 4844694.41; 5. Y= 6604219.67 X= 4844670.62; 6. Y= 6604247.68 X= 4844764.52; 7. Y= 6604241.22 X= 4844831.87.

U zaštitnom pojasu utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- nije dozvoljena eksploatacija kamena, lociranje potencijalnih zagađivača okoline utvrđenih propisima, izgradnja industrijskih objekata i magistralne infrastrukture i svih objekata koji u toku izgradnje ili u toku eksploatacije mogu ugroziti nacionalni spomenik;
- nije dozvoljeno izvođenje radova koji bi mogli utjecati na izmjenu područja i promjenu krajolika;
- dozvoljeno je obavljanje radova na infrastrukturi uz prethodno pribavljeno odobrenje nadležnog ministarstva i stručnog mišljenja nadležne službe zaštite;
- prostor je potencijalno arheološko nalazište, te ukoliko se prilikom izvođenja radova naiđe na bilo kakve arheološke nalaze, radove je potrebno obustaviti, dok se ne provedu arheološka istraživanja;
- nije dozvoljeno odlaganje otpada.

IV

Svi pokretni nalazi, koji u toku arheološkog istraživanja budu nađeni, bit će pohranjeni u najbližem muzeju koji ispunjava kadrovske, materijalne i tehničke uvjete ili u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, obrađeni i prezentirani na odgovarajući način.

Sav pokretni i nepokretni arheološki materijal koji bude nađen u toku arheoloških istraživanja neophodno je stručno obraditi.

Arheolog – voditelj arheoloških istraživanja dužan je nakon izvršenih arheoloških radova podnijeti izvještaj Komisiji i instituciji koja je obavila istraživanja.

Arheolog – voditelj arheoloških istraživanja mora imati na raspolaganju sav pronađeni pokretni i nepokretni arheološki materijal dok traje istraživanje i dok ne završi izvještaj, a najduže za period od tri godine.

Paralelno s izvođenjem arheoloških istraživanja, neophodna je sukcesivna konzervacija nepokretnih nalaza na lokalitetu i konzervacija pokretnog arheološkog materijala i njegovo pohranjivanje u odgovarajuće prostore (depoe).

Nakon dostavljanja izvještaja o provedenom istraživanju, Komisija će utvrditi pokretne nalaze na koje će biti primjenjivane mjere zaštite koje Komisija utvrđuje.

Iznošenje pokretnih nalaza iz stava 1. ove tačke iz Bosne i Hercegovine nije dozvoljeno.

Izuzetno od odredbe stava 7. ove tačke, ukoliko voditelj istraživanja utvrdi da je neophodna obrada nekog nalaza van zemlje, dokaze o tome prezentirat će Komisiji, koja može dopustiti privremeno iznošenje nalaza iz zemlje pod detaljno utvrđenim uvjetima njegovog iznošenja, postupanja s njim u toku boravka van zemlje i njegovog povrata u Bosnu i Hercegovinu.

V

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kojem su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

VI

Svako, a posebno nadležna tijela Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VII

Ova odluka dostavit će se nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije (<http://www.kons.gov.ba>).

IX

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: prof. dr. Amir Pašić, Goran Milojević i Radoje Vidović.

Predsjedavajući Komisije

Goran Milojević

Broj: 09-2.3-89/17-7
11. oktobra 2017. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovu člana 2. stav 1. Zakona o provođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, člana 36. stav (1) Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika i peticije / prijedloga za proglašenje **Srednjovjekovne nekropole stećaka Grebnice u naselju Drinsko, Višegrad**, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine od 22.10.2013. godine, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje predmetnog dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Srednjovjekovni kameni nadgrobnici – stećci javljaju kao dio neprekinutog sepulkralnog kontinuiteta na bosanskom području, čiji korijeni sežu duboko u prahistorijsko vrijeme, gdje se uočava njihova vezanost za lokalitete starijih epoha – prahistorijska naselja i kulturna mjesta, antičke aglomeracije i groblja, kasnoantičke i ranosrednjovjekovne crkve i utvrđene gradove. Njihova geneza i razvoj može se pratiti od sredine XII do početka XVI stoljeća.

Nacionalni spomenik se nalazi u središtu Drinjačkog polja na lokalitetu Grebnice, gdje je evidentirano 78 stećaka: 74 sanduka i 4 sljemenjaka. Na dva sanduka se nalaze ukrasi; *antropomorfn*i i *jednakokraki* krst. Ukrasi su rađeni tehnikom reljefnog ispupčenja. Stećci su uglavnom obrasli mahovinom i lišajevima i dijelom ili u cijelosti utonuli u zemlju, dok je prostor nekropole dijelom obrastao raslinjem i travom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis, arhitektonski snimak i fotografije
- uvid u sadašnje stanje dobra;
- kopiju katastarskog plana;
- zemljišno-knjižni izvadak;
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištene dokumentacije u okviru ove odluke.

Prema odredbi člana V stav 2. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 37. Poslovnika o radu Komisije, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Komisija će pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika, podnosiocu peticije, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, stručnim i naučnim institucijama, stručnjacima i naučnicima, kao i drugim zainteresiranim licima da iznesu svoje stavove. U skladu s

tim, Komisija je poduzela sljedeće aktivnosti:

- dopisom, broj: 05.2-35.2-2/13-240 od 13.11.2013. godine, Komisija je zatražila dostavljanje dokumentacije i stavova u vezi sa proglašenjem *Nekropole sa stećcima na lokalitetu Grebnice u naselju Drinsko, Višegrad*, od: Općine Višegrad (Načelnik), Tijelo uprave nadležno za poslove urbanizma i katastra, Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, Republički zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske i Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta;
- dopisom, broj: 05.2-36.1-3/15-57, od 24.08.2015. godine, Komisija je zatražila dostavljanje geodetske podloge šireg područja sa katastarskim podacima novog i starog premjera zemljišnih parcela na kojima se nalaze stećci i parcela sa kojima graniče kao i zemljišnoknjižne izvratke za tražene parcele, od; Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Višegrad;
- u "Službenom glasniku BiH", broj 80/15, od 13.10.2015. godine, objavljeno je Obavještenje o pokretanju postupka proglašenja predmetnog i drugih dobara nacionalnim spomenicima, sa pozivom vlasnicima i drugim zainteresiranim fizičkim i pravnim licima, tijelima i institucijama da u roku od 30 dana dostave Komisiji svoja stajališta u vezi sa proglašenjem dobra nacionalnim spomenikom;
- dopisom, broj: 05.2-35.2-10/16-132 od 07.11.2016. godine, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika je od: Općine Višegrad zatražila podatke u vezi sa razvojno-planskom dokumentacijom i budućim aktivnostima Općine Višegrad, stava Općine po pitanju proglašavanja predmetnog lokaliteta nacionalnim spomenikom: od Republičkog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske zatraženi su podaci u vezi s evidencijom i statusom spomenutog dobra; i od Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, zatraženi su podaci o razvojno-planskoj dokumentaciji.

Nakon toga, Komisiji je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- dopis Općine Višegrad, Administrativna služba odjeljenja za prostorno uređenje i stambeno-komunalne poslove, broj: 05-624-8/13 od 28.11.2013. godine, kojim je Komisija obaviještena da Odjeljenja za prostorno uređenje i stambeno-komunalne poslove ne raspolaže katastarskim i gruntovnim podacima te da je njihovo potraživanje u isključivoj nadležnosti Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Srebrenica. Također, Odjeljenje nema nikakvih saznanja o predmetnom lokalitetu i on nije spominjan u bilo kojem dokumentu koji se odnosi na zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa općine Višegrad;
- dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, broj: 07-40-4-5772-1/13, od 29.11.2013. godine, kojim su Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika spomenika dostavljeni podaci o evidenciji i statusu prethodne zaštite *Nekropola sa stećcima na lokalitetu Grebnice u naselju Drinsko, Višegrad*;
- zaključak Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Višegrad, broj: 21.15/952.1-SD-176/15 od 06.11.2015. godine, kojim je Komisija informirana da je na ime korištenja podataka i pružanja usluga Republičke uprave za izdavanje traženih podataka dužna uplatiti novčani iznos od ukupno 338, 75 KM i to; 1. Kopija plana – 21, 75 KM; 2. Upoređenje (13 parcela x 7,00 KM = 91,00 KM); 3. Posjedovni list (8 kom x 15,00 KM = 120,00

- KM); 4. Zk. izvaci (6 kom x 15, 00 KM 90, 00 KM); 5. Koordinate (16 tačaka x 1,00 KM = 16,00 KM);
- dopis Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Višegrad, broj: 21.15/952.1-SD-176/15 od 16.12.2015. godine, kojim je Komisiji dostavljen računa / faktura, broj 33/2015. od 15.12.2015. godine, i molba da se nakon uplate računa dostavi dokaz o uplati na adresu Republičke uprave, ul. Užičkog korpusa br. 4.a 73 240 Višegrad;
 - dopis Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Srebrenica, broj: 21.15/952.1-SD-176/15 od 05.02.2016. godine, kojim je Komisiji dostavljena tražena dokumentacija; 1. Kopija katastarskog plana; 2. Upoređenje novog i starog predmeta za 13 parcela; 3. Posjedovni list – 9 komada; 4. Zk. izvadak – 6 komada; 5. Koordinate za 16 detaljnih tačaka;
 - dopis Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Srebrenica, broj: 21.15/952.1-SD-176/15 od 08.02.2016. godine, kojim je Komisiji dostavljen račun / faktura, broj 16/2016. od 08.02.2016. godine, i molba da se prilikom uplate navede poziv na broj: 3-15 te da se dokaz o uplati dostavi na adresu Republičke uprave, ul. Užičkog korpusa br. 4.a 73 240 Višegrad;
 - dopisom, broj: 02-624-4/16 od 16.11.2016. godine, Općina Višegrad informirala Komisiju da lokalitet Grebnice u selu Drinsko na kojem se nalazi nekropola sa stećcima, nije pokriven nijednim dokumentom prostornog uređenja te da nisu planirane nikakave aktivnosti na spomenutom lokalitetu. Također je navedeno da je Općina Višegrad saglasna da se nekropola sa stećcima na lokalitetu Grebnice u selu Drinsko, proglasi nacionalnim spomenikom;
 - stavovi vlasnika zemljišnih parcela do donošenja Odluke nisu dostavljeni.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Naselje Drinsko je udaljeno 5 km od centra Višegrada u pravcu juga. Lokalitet Grebnice se nalazi u Drinjačkom polju na manjem uzvišenju, na nadmorskoj visini od 504 m, geografskoj širini N 43°44'23.07" i geografskoj dužini E 19°17'15.20"¹.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru k.č. 926, (novi premjer), posjedovni list broj 329, k.o. Drinsko, što odgovara dijelu k.č. 251/6, (stari premjer) k.o. Drinsko, upisan u zk uložak broj 22, k.o. SP_Drinsko, općina Višegrad, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina. Na osnovi Posjedovnog lista, zemljišna parcela označena kao k.č. 926 (novi premjer), k.o. Drinsko je u posjedništvu 1/1 Omerović (Hasana) Ramiz.

Historijski podaci

¹ www.googleearth.com (29.10.2015.).

Prema brojnim arheološkim nalazima, prostor koji zauzima općina Višegrad bio je naseljen i u najranijim periodima prahistorije. U prilog ovome ide više arheoloških lokaliteta i nalaza, među kojima treba istaknuti prahistorijske tumuluse (ilirske tumuluse) na području Međeđe, rimske novčiće Konstantina I i II te ostatke slavenske keramike iz VI i VII st. na području sela Mušići.

Kontinuitet života na ovim prostorima nastavio se i kroz srednji vijek. Ovaj prostor je kroz čitav period srednjeg vijeka predstavljao značajno saobraćajno, trgovačko te rudarsko središte. Prvi spomen Višegrada u historijskim izvorima odnosi se na povelje i dokumente vezane za trgovačke ugovore i povlastice koje su davali oblasni feudalci dubrovačkim trgovcima.

U historijskim izvorima prve vijesti za područje Višegrada su dosta oprečne. Prema mišljenju D. Kovačević Višegrad, odnosno njegovo podgrađe, prvi se put spominje 1407. godine, ali se u izvorima češće javlja od 1427. godine.² S druge strane neki autori poput Hazima Šabanovića iznose tvrdnju da se Višegrad prvi put spominje 1449. godine, a da se sama tvrđava spominje tek 1469. godine.³ U svom radu *Višegrad i Kukanj u srednjem vijeku*, E. Kurtović je izvršio analitički pregled izvora na koje se pozivaju navedeni autori. U ovom radu E. Kurtović je došao do zaključka da je D. Kovačević pogrešno tumačila izvore iz dubrovačkog arhiva, te da se prema dubrovačkim izvorima Višegrad ne spominje prije 1427 godine.⁴

Prostor današnje općine Višegrad u srednjem vijeku, a kako je ranije navedeno, bio je trgovačko, rudarsko i saobraćajno središte. Kako navodi D. Kovačević, u prvoj polovini XV stoljeća dolazi do porasta izvoza kože i žive stoke, prvenstveno konja. Pored navedenog u XV st. intezivira se izvoz voska.⁵

Razvoj rudarstva na ovom prostoru inteziviran je u vrijeme hercega Stjepana, postojale su pretpostavke za razvoj i postojanje rudnika olova, međutim pisanih tragova o ovome nema. Tek u osmanskim defterima govori se o rudnicima željeza, kao što su Sasi pored Višegrada.⁶

Još jedan važan izvozni proizvod koji se često spominje u literaturi bio je crvac (krmez). O tome šta je crvac postoje različita mišljenja, no ono što se sa sigurnošću može utvrditi je da je crvac služio za bojenje tkanine.⁷

Prostor današnje općine Višegrad je ušao u sastav srednjovjekovne bosanske države 1373. godine, kada su oblasni gospodar Lazar Hrebljanović (oko 1370. do 1389.) i bosanski ban, kasnije kralj Tvrtko I Kotromanić (1353–1391) u borbama pobijedili Nikolu Altomanovića i podijelili njegovu zemlju. Sjeverna oblast do samog ušća Lima u Drinu sa utvrđenim gradovima Dobrunom, Rudnikom i Užicom pripala je knezu Lazaru, a ban Tvrtko pripojio je bosanskoj državi srednji dio zemlje, Podrinje i Polimlje, sve do iza Prijepolja. Nakon smrti kralja Tvrtka I vlast u gornjem Podrinju i donjem Polimlju su preuzela dva oblasna gospodara: knez Pavle Radenović Pavlović (†1415), osnivač vlastelinske porodice Pavlovića i veliki vojvoda Sandalj Hranić (†1435), član porodice Kosača. Pavlovići su držali uski pojas s desne strane Drine od ušća Lima sa Višegradom i Dobrunom. Tim područjem vladaju poslije smrti Pavla

² Kovačević-Kojić, Desanka, *Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države*, Sarajevo, 1978, str. 99.

³ Šabanović, Hazim, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, 1982, str.130.

⁴ Kurtović, Esad, *Višegrad i Kukanj u srednjem vijeku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Radovi IV, 2016, str. 104.

⁵ Kovačević-Kojić, Desanka, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo, 1961, str. 56, 121.

⁶ Kovačević-Kojić, Desanka, *Gradska naselja*, 87.

⁷ O tome šta je crvac podjeljena su mišljenja. Jedni tvrde da je crvac ruda cinabarit koja se kao uzgredan proizvod dobija u olovno srebrnim rudnicima, a drugi da je to proizvod organskog porijekla, odnosno biljna vaš.

Radenovića njegovi sinovi Petar Pavlović (†1420) i Radoslav Pavlović (†1441), te konačno Radoslavljev sin vojvoda Ivaniš (†1450). Poslije Ivaniša tim područjem vladaju njegova braća vojvoda Petar i knez Nikola Pavlović do 1463. godine. U području Drine i ušća Lima u Drinu, Pavlovići su držali s lijeve strane Drine grad Brodar, dok se na desnoj strani Drine u njihovom posjedu nalazila planina Bujak, na samoj granici rudske i višegradske općine. Porodica Kosača, odnosno herceg Stjepan Kosača držao je u svom posjedu čitavu lijevu stranu Lima od Komorana, južno od Prijepolja pa do samog ušća Lima u Drinu, a na desnoj strani te rijeke grad Miloševac i vjerovatno ugao između lijeve obale Uvca i Lima. A. Bejtović navodi da se posjed Kosača širio na desnoj strani Lima i nizvodno od ušća Uvca. U prilog tome navodi naziv toponima *Sandaljeva kosa* u sastavu sela Bijelo Brdo, što govori da su Pavlovići u svom posjedu na desnoj obali Drine držali samo uski pojas, koji je u istočnom pravcu vodio između Dobruna i Bijelog Brda. Posjed Pavlovića na desnoj strani Drine bio je identičan onom koji je imao knez Lazar 1373. godine, kao sjeverni dio Altomanovića zemlje.⁸

Upadi osmanske vojske na prostor istočne Bosne započeli su još 1426. godine. Kako navodi Hazim Šabanović, 1430. godine osmanska vojska je zauzela neke bosanske gradove među kojima je najvjerovatnije bio i Višegrad.⁹

Do 1434. godine osmanska vojska se povlači iz Bosne, ali već pod kraj 1435. godine na poziv Stjepana Vukčića Kosače osmanska vojska se vraća u Bosnu te pljačka teritoriju Pavlovića. Početkom 1448. godine Osmanlije ponovno upadaju u Bosnu, u ovom vojnom pohodu Osmanlije napadaju i zauzimaju Hodidjed. Od ove godine može se ustvrditi da Osmanlije ostaju na prostoru istočne Bosne, što je uzrokovano prethodnim osmanskim vojnim uspjesima u Srbiji.¹⁰

U periodu između 1453. i 1488. godine Osmanlije su svakako zaposjele istočne dijelove Bosne i formirali jednu upravnu jedinicu u izvorima nazvanu "Bosansko krajište", odnosno "Vilayet Hodidjed". Sam državnopravni položaj svih naselja bosanskog krajišta nije bio jednak niti su na cijelom njegovom teritoriju vladali isti feudalni i društveni odnosi. U jednom manjem broju naselja još uvijek su na vlasti bili domaći feudalci, koji su plaćali godišnji tribut Osmanlijama. Najvjerovatnije je i Višegrad bio još pod vlašću domaćih feudalaca sve do 1458. odnosno 1462. godine, otkada je Višegrad imao svog kadiju. Osmanlije su Višegrad vjerovatno zauzele 1458. godine kada su napali Despotovinu. Kako navodi H. Šabanović, možda je već tada formiran i poseban "Bilayet Višegrad".¹¹

2. Opis dobra

Pretpostavlja se da je selo Drinsko dobilo ime po rijeci Drini od koje ga razdvaja brdo Gradina (777m nv) iza kojeg se pruža pitoma kotlina u vidu blago svedene velike vrtače, sastavljene pretežno od livada i okružena planinskim visovima. Naselje se pruža na nadmorskoj visini od 400 do 640 m, u čijem se centralnom dijelu nazvanom Odžak nalazi džamija. Kroz naselje protiče omanja rječica Kruševica, koja se ulijeva u Drinu između Gradine i sela Šip. Sa sjeverne strane Drinsko graniči sa naseljima Pihavice i Uzamnica, sa istočne strane graniči sa Suhom Gorom i naseljem Bodežnik, sa južne strane graniči sa naseljima Čačice i Stražbenice (Straževnice) i planinom Revanje, a sa zapadne strane graniči sa

⁸ Bejtović, Alija, "Rudo i rudski kraj kroz vijekove" u: Separat iz knjige "*Rudo – spomenica povodom 30-godišnjice Prve proletarske brigade*", Sarajevo, 1971, str. 185–186.

⁹ Šabanović, *Bosanski*, 27.

¹⁰ *Ibidem*, 35.

¹¹ *Ibidem*, 37.

Gradinom iza koje protiče rijeka Drina. U središtu Drinjačkog polja na lokalitetu Grebnice nalazi se srednjovjekovna nekropola sa stećcima. U literaturi i evidenciji Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, na lokalitetu Grebnice je evidentirano različito brojno stanje stećaka. Šefik Bešlagić bilježi da se na lokalitetu nalazi 80 stećaka (77 u formi sanduka i 3 sljemenjaka), od kojih su dva ukrašena običnim krstovima.¹² U evidenciji Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, zabilježeno je da se na lokalitetu nalazi 88 stećaka,¹³ dok se na Skici nekropole koju je priredio ing. geod. Alija Dolovac, nalazi ucrtano 90 stećaka.¹⁴ Prilikom pripremanja odluke da se lokalitet Grebnice proglasi nacionalnim spomenikom, evidentirano je 78 stećaka; 74 sanduka i 4 sljemenjaka. Ukrašena su dva sanduka sa motivima krsta. Stećci su uglavnom obrasli mahovinom i lišajevima i dijelom ili u cijelosti utonuli u zemlju, dok je prostor nekropole dijelom obrastao raslinjem i travom.

Stanje spomenika

Stećak br. 1. – sanduk, prostor oko stećka obrastao je raslinjem, dok je sam stećak obrastao mahovinom i lišajevima, oštećenje na stećku je vidljivo sa jugozapadne strane, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 195x75x30 cm.

Stećak br. 2. – sanduk, prostor oko stećka obrastao je raslinjem, dok je sam stećak obrastao mahovinom i lišajevima, oštećenja na stećku su vidljiva sa čeonu zapadne strane, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 195x75x44 cm.

Stećak br. 3. – sanduk, prostor oko stećka obrastao je raslinjem, dok je sam stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 185x61x30 cm.

Stećak br. 4. – sanduk, nalazi se tik uz stećak br. 5. tako da se na njihovim gornjim površinama vremenom nagomilalo humusa iz kojeg je izraslo raslinje, stećak je obrastao mahovinom i lišajevima i orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 212x70x35 cm.

Stećak br. 5. – sanduk, nalazi se tik uz stećak br. 4. tako da se na njihovim gornjim površinama vremenom nagomilalo humusa iz kojeg je izraslo raslinje, stećak je obrastao mahovinom i lišajevima i orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 220x90x48 cm.

Stećak br. 6. – sanduk, prostor oko stećka je obrastao travom, dok je sam stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 107x75x30 cm.

Stećak br. 7. – sanduk, prostor oko stećka je obrastao travom dok je stećak dijelom utonuo sa čeonu istočne strane i obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 170x58x23 cm.

Stećak br. 8. – sanduk, prostor oko stećka je obrastao travom dok je stećak dijelom utonuo sa čeonu istočne strane i obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

¹² Bešlagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1971, str. 260.

¹³ Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, broj: 07-40-4-5772-1/131, od 29.11.2013. godine.

¹⁴ Dolovac, Alija, *Moj zavičaj – Monografija Drinska (Prilog monografiji Višegrada)*, Sarajevo 2011, str. 22.

- dimenzije stećka su: 165x58x30 cm.,
Stećak br. 9. – sanduk, prostor oko stećka je obrastao travom dok je stećak dijelom utonuo sa čeone istočne strane i obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 190x100x30 cm.
- Stećak br. 10.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, obrastao travom, mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 157x48x20 cm.
- Stećak br. 11.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju i prekriven humusom, obrastao travom, mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 150x60x15 cm.
- Stećak br. 12.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju i prekriven humusom, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je vidljivi dio stećka obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 150x70x20 cm.
- Stećak br. 13.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju i prekriven humusom, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je vidljivi dio stećka obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 206x74x38 cm.
- Stećak br. 14.** – sanduk, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, oštećenja na stećku su vidljiva sa čeone zapadne strane, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 185x64x35 cm.
- Stećak br. 15.** – sanduk, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 115x75x20 cm.
- Stećak br. 16.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju i prekriven humusom, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je vidljivi dio stećka obrastao lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 130x50x12 cm.
- Stećak br. 17.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju i prekriven humusom, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je vidljivi dio stećka obrastao lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 130x50x12 cm.
- Stećak br. 18.** – sanduk, utonuo u zemlju i prekriven humusom, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je vidljivi dio stećka obrastao lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 170 x širina 50 cm.
- Stećak br. 19.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 170x60x20 cm.
- Stećak br. 20.** – visoki sanduk sa postoljem, nagnut na bočnu sjevernu stranu i dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 160x62x52 cm
 - dimenzije postolja su: 200x20x14 cm.
- Stećak br. 21.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 220x87x17cm.

Stećak br. 22. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju sa bočne jugoistočne strane, prostor oko stećka je obrastao travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, oštećenja na stećku su vidljiva sa obje čeone strane, stećak je orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 197x106x23 cm.

Stećak br. 23. – sanduk, utonuo u zemlju i dijelom prekriven humusom i travom, prostor oko stećka je obrastao travom, vidljivi dio stećka je obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: sanduk 178 x 90 x 20 cm.

Stećak br. 24. sanduk, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 178x90x20 cm.

Stećak br. 25. – sanduk sa postoljem i ukrasom, utonuo u zemlju i dijelom prekriven humusom i travom, prostor oko stećka je obrastao raslinjem i travom, vidljivi dio stećka je obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 186x114x28 cm,
- dimenzije postolja su: 206 x 334 x 28 cm.

Dužinom stećka jasno je naglašena i izdignuta gornja površina stećka sa sjeverozapadne strane u odnosu na gornju površinu stećka sa jugoistočne strane, koja je niža, što ukazuje na činjenicu da stećak označava grobno mjesto nad dvojnim grobom.

Stećak br. 26. – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu sjeverozapad – jugoistok,

- dimenzije stećka su: 200x62x10 cm.

Stećak br. 27. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 130x65x11 cm.

Stećak br. 28. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 160x67x35 cm.

Stećak br. 29. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 120x44x15 cm.

Stećak br. 30. – sanduk, na njegovoj gornjoj površini vremenom se nagomilalo humusa iz kojeg je izraslo raslinje, stećak je obrastao mahovinom i lišajevima i orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 140x98x15 cm.

Stećak br. 31. – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 220x70x13 cm.

Stećak br. 32. – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: dužina 126 x širina 50 cm.
- Stećak br. 33.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 140x65x15 cm.
- Stećak br. 34.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 130x70x8 cm.
- Stećak br. 35.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem i niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 160x65x25 cm.
- Stećak br. 36.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 130 x širina 40 cm.
- Stećak br. 37.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 140 x širina 65 cm.
- Stećak br. 38.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 130 x širina 45 cm.
- Stećak br. 39.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 140 x širina 50 cm.
- Stećak br. 40.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 130 x širina 40 cm.
- Stećak br. 41.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom raslinjem i travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 135x56x30 cm.
- Stećak br. 42.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 120 x širina 50 cm.
- Stećak br. 43.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: dužina 130 x širina 60 cm.
- Stećak br. 44.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,
 - dimenzije stećka su: 145x64x30 cm.
- Stećak br. 45.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 150x70x30 cm.
- Stećak br. 46.** – sanduk, nije *in situ*, postavljen na gornju površinu stećka br. 47., obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 157x50x35 cm.
- Stećak br. 47.** – sanduk, dijelom utonuo na njegovoj gornjoj površini nalazi se stećak br. 46., obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 150x80x25 cm.
- Stećak br. 48.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: dužina 150 x širina 50 cm.
- Stećak br. 49.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: dužina 150 x širina 40 cm.
- Stećak br. 50.** – sanduk, utonuo u zemlju sa čeone sjeveroistočne strane, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 150x54x17 cm.
- Stećak br. 51.** – sljemenjak, utonuo u zemlju u visini krovnih ploha, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, dok je vidljivi dio stećka obrastao je mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: vidljiva dužina 140 x vidljiva širina 20 cm.
- Stećak br. 52.** – sanduk, utonuo u zemlju sa čeone sjeveroistočne strane, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 170x65x44 cm.
- Stećak br. 53.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 140x57x9 cm.
- Stećak br. 54.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 140x54x25 cm.
- Stećak br. 55.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: dužina 150 x širina 40 cm.
- Stećak br. 56.** – sanduk, utonuo u zemlju sa čeone sjeveroistočne strane, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 176x60x25 cm.
- Stećak br. 57.** – sanduk, utonuo u zemlju sa bočne jugoistočne strane, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 170x40x23 cm.
- Stećak br. 58.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: dužina 140 x širina 50 cm,
- Stećak br. 59.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 167x70x18 cm.
- Stećak br. 60.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 157x80x10 cm.
- Stećak br. 61.** – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
 - dimenzije stećka su: 130x57x14 cm.
- Stećak br. 62.** – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: dužina 145 x širina 50 cm.

Stećak br. 63. – sanduk, utonuo u zemlju sa čeone jugozapadne strane, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: dužina 130 x širina 45 cm.

Stećak br. 64. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 140x65x20 cm.

Stećak br. 65. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 154x45x50 cm.

Stećak br. 66. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 183x86x30 cm.

Stećak br. 67. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 195x65x47 cm.

Stećak br. 68. – sanduk sa postoljem, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom raslinjem i travom, orijentiran je u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 145x53x36 cm,

- dimenzije postolja su: 170x78x3 cm.

Stećak br. 69. – sljemenjak s postoljem, dijelom utonuo u zemlju i nagnut na bočnu jugoistočnu stranu, prostor oko stećka je obrastao raslinjem i travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 148x59x54 cm,

- dimenzije postolja su: 165x80x3 cm.

Stećak br. 70. – sanduk sa ukrasom, dijelom utonuo u zemlju sa čeone sjeveroistočne strane, prostor oko stećka je obrastao niskom raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 164x50x22 cm.

Na gornjoj površina stećka nalazi se motiv krsta. Dva vodoravna kraka jednako su rađena, donji krak je izdužen i prema donjem dijelu se sužava. Gornji krak je nešto uži od ravnih krakova i malo izduženiji od njih, tako da nije s njima srazmjerno izrađen. Prema postojećoj klasifikaciji ukrasa na stećcima u formi krstova,¹⁵ ovaj ukras se može svrstati u *antropomorfne krstove*. Ukras je rađen u vidu reljefnog ispupčenja.

Stećak br. 71. – sanduk, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 150 x70x30 cm.

Stećak br. 72. – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskim raslinjem i travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 160x60x22 cm.

Stećak br. 73. – sanduk sa ukrasom, dijelom utonuo u zemlju, oštećen sa bočne

¹⁵ Uporediti sa vrstama krstova koje je priredio Š. Bešliagić, u knjizi: *Stećci, kultura i umjetnost*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982, str. 177–195.

sjeveroistočne strane, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu sjeverozapad–jugoistok. Prema skici koju je izradio Alija Dolovac 1988. godine, stećak je ucrtan pod rednim brojem 83. i orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok, na osnovi čega se zaključuje da njegova sadašnja pozicija nije *in situ*.

- dimenzije stećka su: 64x82x30 cm.

Na gornjoj površina stećka nalazi se motiv jednakokrakog krsta. Dio kraka krsta sa bočne sjeveroistočne strane je oštećen. Ukrašen je rađen u vidu reljefnog ispupčenja.

Stećak br. 74. – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: vidljiva dužina 150 x vidljiva širina 45 cm.

Stećak br. 75. – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: vidljiva dužina 130 x vidljiva širina 46 cm.

Stećak br. 76. – sanduk, utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao niskom travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: vidljiva dužina 125 x vidljiva širina 47 cm.

Stećak br. 77. – sljemenjak, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 120x60x30 cm.

Stećak br. 78. – sljemenjak, dijelom utonuo u zemlju, prostor oko stećka je obrastao raslinjem i travom, dok je stećak obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran je u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 176x54x40 cm.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U Prostornom planu BiH do 2000. godine na području Općine Višegrad kao spomenik III kategorije uvršten je 31 lokalitet nekropola sa stećcima (1015 stećaka) bez preciznije identifikacije.¹⁶

U dopisu Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta od 29. novembra 2013. godine, Nekropola sa stećcima na lokalitetu Grebnice u selu Drinsko, Višegrad, evidentirana pod sljedećim nazivom:

- **Grebnice, Drinsko, Višegrad**
Srednjovjekovna nekropola
Sačuvano 88 stećaka u obliku sanduka i sarkofaga.
Kasni srednji vijek.

Navedeno dobro nije bilo upisano u Registar spomenika kulture Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.¹⁷

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

¹⁶ Grupa autora, *Prostorni plan Bosne i Hercegovine, faza b – valorizacija, prirodne i kulturno-historijske vrijednosti*, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu i Urbanistički zavod za Bosnu i Hercegovinu Sarajevo, Sarajevo 1980, str. 51.

¹⁷ Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, broj: 07-40-4-5772-1/131, od 29.11.2013. godine.

Istraživačke radove u smislu evidentiranja lokaliteta sa stećcima i utvrđivanja brojnog stanja na području općine Višegrad vršio je Šefik Bešliagić.¹⁸ Godine 1988. ing. geod. Alija Dolovac je priredio skicu nekropole na lokalitetu Grebnice u selu Drinsko, Višegrad.¹⁹

Konzervatorsko-restauratorski radovi nisu poduzimani.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, ustanovljeno je sljedeće:

- stećci su izloženi ubrzanom propadanju usljed nedostatka redovnog održavanja,
- pojedini stećci su oštećeni, dijelom ili upotpunosti utonuli u zemlju,
- na stećcima se nalaze biljni organizmi (lišajevi i mahovina) u većoj ili manjoj mjeri,
- područje nekropole sa oživljavanjem vegetacije obrasta travom i rastinjem, što dodatno uzrokuje razaranje stećaka.

6. Specifični rizici

- dezintegracija lokaliteta zbog dugogodišnjeg neodržavanja,
- nepovoljni utjecaji atmosferalija,
- samonikla vegetacija.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobra nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A) Vremensko određenje

B) Historijska vrijednost

C) Umjetnička i estetska vrijednost

I. Kvalitet obrade,

II. Kvalitet materijala,

III. Proporcije.

D) Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

I. Materijalno svjedočanstvo o manje poznatim historijskim periodima.

E) Simbolička vrijednost

II. Sakralna vrijednost,

III. Tradicionalna vrijednost,

V. Značaj za identitet grupe ljudi.

G) Izvornost

I. Oblik i dizajn,

II. Materijal i sadržaj,

III. Namjena i upotreba,

IV. Tradicija i tehnike,

V. Položaj i smještaj u prostoru.

Sastavni dio ove odluke su:

¹⁸ Bešliagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1971, str. 255–260.

¹⁹ Dolovac, Alija, *Moj zavičaj – Monografija Drinska (Prilog monografiji Višegrada)*, Sarajevo 2011, str. 22.

- Imovinsko-vlasnička dokumentacija
 - Kopija katastarskog plana R=1:2500 za k.č. 926, k.o. Drinsko, Viešgrad,
 - Posjedovni list, broj 329, k.o. Drinsko (broj: 21.15/952.1-107/16 od 05.02.2016. godine),
 - Uvjerenje, broj: 21.15/952.1-SD-176/15 od 05.02.2016. godine, o izvršenom upoređivanju podataka novog i starog premjera,
 - Zamljišnoknjižni izvadak, broj 22, k.o. SP_Drinsko, Općina Višegrad (NAR i RZ BROJ:21.15/714.3-NAR-80 od 05.02.2016. godine),
 - Obrazac broj 8 – Podaci o detaljnim tačkama nekropole sa stećcima na lokalitetu Grebnice, Drinsko, Višegrad (broj: 21.15/952.1-SD-176/15 od 05.02.2016. godine).
- Dokumentacija o prethodnoj zaštiti dobra
 - Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, broj: 07-40-4-5772-1/131, od 29.11.2013. godine, kojim je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika obaviještena da je dobro bilo evidentirano, ali ne i zaštićeno od Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.
- Fotodokumentacija:
 - fotografije postojećeg stanja dobra snimljene su 30.10.2015. godine; fotografirao: historičar Zijad Halilović (fotografirano digitalnim fotoaparatom CANON EOS 450D).
- Tehnička dokumentacija:
 - Tehnički snimci postojećeg stanja dobra (skica nekropole, snimak spomenika); dana 30.10.2015. godine mjerili i snimali: Zijad Halilović, historičar, i Ševal Tvrković, vozač. Skicu je izradila Milka Grujić-Zeković, dipl.ing.arh.
 - Zonu zaštite i zaštitni pojas na prijedlog saradnika Komisije Zijada Halilovića, definirao Zoran Stančić, geometar Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Višegrad i dostavio dana 10.02.2016. godine.
 - historijske podatke za ovu odluku pripremio je historičar Eldin Hodžić, vanjski saradnik Komisije.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1961. Kovačević-Kojić, Desanka, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo, 1961.
1971. Bejtić, Alija, "Rudo i rudski kraj kroz vijekove" u: *Separat iz knjige 'Rudo – spomenica povodom 30-godišnjice Prve proletarske brigade'*, Sarajevo, 1971.
1971. Bešlagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1971.
1978. Kovačević-Kojić, Desanka, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1978.
1980. Grupa autora, *Prostorni plan Bosne i Hercegovine, faza b – valorizacija*,

- prirodne i kulturno-istorijske vrijednosti, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu i Urbanistički zavod za Bosnu i Hercegovinu Sarajevo, Sarajevo 1980.*
1982. Bešlagić, Šefik, *Stećci, kultura i umjetnost*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982.
1982. Šabanović, Hazim, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, 1982.
2011. Dolovac, Alija, *Moj zavičaj – Monografija Drinska (Prilog monografiji Višegrada)*, Sarajevo 2011, str. 22.
2016. Kurtović, Esad, *Višegrad i Kukanj u srednjem vijeku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Radovi IV, 2016.
www.googleearth.com (29.10.2015.)

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:
Zijad Halilović, stručni savjetnik za historiju
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika